Кажуть: доля сліпа, вона обирає нас сама.

Якщо з цим можна погодитися не зовсім, то інше — те, що минуле, сьогоднішнє, майбутнє взаємопов'язані, — аж ніяк не викликає заперечення.

Ми навіть не здогадуємось, як часом тісно усе переплетено між собою, а відгомоніле, що нібито навіки поглинуто небуттям, виявляється поряд, на відстані дотику чи простягнутої руки.

Кораблі ж, як і люди, несуть естафету поколінь…

Далекосхідне літо закосичило місто й порт на берегах бухти Золотий Ріг туманами — то прозорими й ажурними, як шаль, то густими, принесеними з відкритого, завжди бурхливого океану.

Усе потонуло в молочно-білій повені. Лише іноді, коли з Босфору Східного[107] зненацька налітав вітер, скуйовджені пасма рідшали, й крізь них прозирали ребристі скелі. Вони здавалися рештками кораблів, яких, потрощивши, кинула на морське дно буря.

Поволі прояснялось, і я побачив схоже на велетень-корабель місто.

Стрімкі щогли, мереживо снастей, брязкіт якірних ланцюгів у клюзах[108].

Мимоволі спало на думку, що той корабель от-от зніметься з припону й вийде в море.

Я щойно повернувся з Командорських островів, із плавання в крижаному морі на звіробійній шхуні. Оспівана Джеком Лондоном краса півночі огорнула мою душу.

Земля лежала переді мною, мов розгорнута книга. За кожним поворотом звивистого берега угадувалася сповнена знадливих мандрів дорога.

Саме тоді я збирався в далекі південні моря. Вже згодом, коли їх відвідав, вони виявилися не такими й загадковими: людина всюди в поті чола добуває свій хліб. Він особливо гіркий для остров'ян, які конають під гнітом колонізаторів.

"Витязь" стояв, пришвартований до гранітного причалу, неподалік від Мальцевської переправи.

— Ах, який красень! — глянувши на білобокий кораблик, схвильовано мовив Василь Трохимович Кучерявенко.

Василь Трохимович — мій земляк. Переселившись із степового краю, він назавжди поєднав долю з Далеким Сходом, з його людьми та суворою природою.

Замолоду був моряком, плавав під багатьма широтами планети. Бачене, пережите нуртувало, просилося виповісти.

І Трохимович, підохочений самим Максимом Горьким, узявся за перо.

Книжки Василя Кучерявенка — "Перекоп" пішов на південь", "Полум'я над океаном", інші — відомі серед читачів. Остап Вишня переклав його "Корейські казки" на українську мову.

Ось хто був мій новий знайомий і провідник.

Знаючи про мою недавню одіссею — про те, що трапилося в північних морях та на віддалених островах (невдале полювання на моржів і тюленів, жорстока пурга на острові Берінга, під час якої я з

товаришем мало не загинув), й намір знову вирушити в плавання, Василь Трохимович, сміючись, сказав:

— Погрієш, земляче, промерзлі кістки під пекучим тропічним сонцем. А, до речі, на Командорах, звідки ти вернувся, не раз бував "Витязь". Отож подружтесь, — додав він.

Пророцтво старого моряка збулося — верстаючи в морях-океанах золоті милі, я побратався з невтомним блукачем "Витязем".

Доріг було багато. Та суть не в цьому... Коли мене добре поносило по всіх усюдах, а шторми й урагани залишили на серці й тілі рясні синці-зарубки, — я кинув якір у надійній гавані — рідному степовому краю.

"Витязь" теж відморячив. Пройшовши голубими дорогами океанів понад мільйон миль, він назавжди зупинився в гирлі тихоплинної річечки Преголі.

Хоч і запізніло, все ж я вирішив розповісти історію мого корабля, на якому плавав не один рік.

Та історія почалася давно, коли в середині минулого століття було спущено на воду російський гвинтовий корвет "Витязь".

Морські архіви Москви й Ленінграда відчинили переді мною свої двері, і я, мов на крилах, полинув у давноминулу пору.

Вахтові, так звані шканечні, журнали "Витязя" та інших кораблів донесли дихання тієї епохи. Я ще раз, вочевидь, переконався, що все на світі взаємопов'язано. Ну, а долю ми вибираємо самі...

Поки оклендський відчайдуха Джек Лондон в компанії таких же паливод, як і сам, — Нікі Грека, Сатани Нельсона-молодшого, Джорджа Великого — літніми ночами, підкравшись до піщаного мілководдя Ловер

Бей, робив набіги на устричні ділянки, а шхуна "Софі Сазерленд", щойно повернувшись теж із небезпечного промислу на морських котиків, стояла біля тамтешнього пірса, — на протилежному боці Тихого океану несли свою недремну вахту російські сторожові кораблі.

Було те далекого тисяча вісімсот дев'яносто другого року.

"Витязь", "Бобр", "Якут", "Забияка"...

Сімнадцятилітній "устричний пірат" Джек Лондон незабаром вирушить у своє перше океанське плавання на трищогловій шхуні "Софі Сазерленд", вітрила якої поки що дрімають над тихими водами бухти Сан-Франціско. Шлях її перетнеться із шляхами російських сторожовиків.

Тоді, в тисяча вісімсот дев'яносто другому році, наш Далекий Схід, як і раніше, охоронявся кораблями Тихоокеанської ескадри, що крейсерували вподовж російських берегів.

Був серед них і "Витязь".

Його попередник і тезко, "Витязь"-первісток, який тепер звався "Скобелев" (і, до речі, хоч і був молодший, на кілька років пережив "Витязя"-другого), вславився тим, що возив на Нову Гвінею легендарного М. М. Миклухо-Маклая.

"Витязя"-другого прославив адмірал Степан Осипович Макаров. Не грізними походами й звитягами, як то вславляється більшість бойових кораблів. Корвет став знаменитим завдяки океанографічним дослідженням. Праця С. О. Макарова "Витязь" і Тихий океан" й понині вважається класичною, а ім'я "Витязя" викарбувано на фронтоні відомого Океанографічного музею в Монако серед небагатьох імен інших славетних кораблів-дослідників.

Ось чим здавна багаті й славні наші співвітчизники та їхні кораблі.

Ті ж таки кораблі водночас охороняли недоторканість рубежів вітчизни, виганяли з морів жадібних до наживи браконьєрів-іноземців.

Мисливці-зайди під час нересту ловили лососевих, нищили дорогоцінних хутрових звірів — котиків та каланів.

Ареною їхніх піратських наскоків ставали узбережжя й води довкола Курильських і Командорських островів.

Те, що для молодого Джека Лондона, учасника плавання на американській звіробійній шхуні "Софії Сазерленд", — так вона звалася в офіційному торговому регістрі, — було лише романтичною пригодою й, звичайно, можливістю заробити сотню-другу доларів, — для Росії оберталося згубою: приблуди жорстоко нищили природу та її багатства.

Ось чому військові кораблі вздовж і впоперек "прасували" далекосхідні моря.

Серед архівних паперів, пожовклих від часу, увагу мою привернуло повідомлення Головного Морського штабу за тисяча вісімсот дев'яносто другий рік. У ньому було написано: "Крейсер I рангу "Витязь" другого серпня вийшов із Владивостока в Петропавловськ".

Звідти дорога лежала на Командорські острови. Нагляд за ними був розподілений так, що кораблі біля островів знаходилися постійно: на зміну одним приходили інші, й браконьєрам було "жарко".

Навесні там уже побував крейсер "Забияка". Тепер ось патрулював "Витязь", чекаючи собі заміни.

У рапорті командира канонірського човна "Бобр", капітана 2-го рангу Енквіста, зазначено: "Згідно з наказом молодшого флагмана Тихоокеанської ескадри від другого серпня знялися з якоря й пішли до Командорських островів.

… О шостій вечора, досягнувши траверзи мису Лаверон, узяли курс на Тюленячий острів, куди й прибули двадцять восьмого о четвертій дня. Помітили судно, яке прямувало до Тюленячого острова від норду. Це виявився "Витязь" під контр-адміральським стягом. Я показав свої позивні, на що адмірал підняв сигнал: "Не салютувати". О восьмій п'ятнадцять крейсер "Витязь" знявся з якоря й пішов".

Дорогоцінні реліквії — записи у вахтових журналах тієї пори — свідчать, що плавання пройшло успішно: недремний дозорець вітчизни пильно охороняв її далекі кордони.

Не все, отже, підвладне забуттю й тліну. Голос про мужніх синів землі, моряків, доходить до нас і крізь завали років та десятиліть.

З побожністю гортаю сторінки вахтового журналу крейсера I рангу "Витязя". Вони стосуються його зарубіжного плавання взимку й навесні наступного, дев'яносто третього року.

"13 січня. Стали на рейді міста Нагасакі. 21 лютого. Знялися з якоря й пішли в Шанхай.

23 лютого. Під парами у Східно-Китайському морі.

21 березня. Знялися з якоря й попрямували в Нагасакі.

11 квітня. О шостій ранку пішли вподовж Корейського берега.

18 квітня. Біля острова Хадо…"

Цих дат крейсерування "Витязя" в далеких морях можна було б і не наводити, якби вони не збігалися з часом плавання шхуни "Софі Сазерленд".

Дванадцятого січня того-таки року Джеку Лондону виповнилося сімнадцять. А через кілька днів він уже був в океані.

Шлях шхуни стелився до Японії, звідти — на північ, до російських берегів, де американці збиралися полювати на котиків й куди ще раніше вирушило чимало їхніх відчайдушних, зажерливих земляків.

Про перехід через океан Джек Лондон розповів у своєму першому творі — нарисі "Тайфун біля японських берегів".

Коли після семимісячного плавання він повернеться додому, то відгукнеться на оголошення про літературний конкурс у газеті "Сан-Франціско кол" й надішле до редакції свого "Тайфуна".

Через кілька років у журналі Оклендської середньої школи "Іджіс" буде вміщено оповідання "Наскрізний рейс", твір, що теж навіяний чарами плавання в Тихому океані.

У нарисовій книжці "Мандрівка на "Снарку", написаній за кілька років до смерті, колишній матрос "Софі Сазерленд" знову звернеться до незабутнього враження, яке виніс із першого плавання.

"Подвиг, яким я, здається, найбільше пишаюся, подвиг, що дав мені неймовірно гостре відчуття життя, я звершив, коли мені було сімнадцять років. Я служив тоді на трищогловій шхуні, що плавала біля японського узбережжя. Ми потрапили в тайфун. Команда провела на палубі майже всю ніч. Мене розбудили о сьомій ранку і поставили до стерна. Вітрила було згорнуто до останнього клаптика. Ми йшли з голими реями, проте шхуна мчала здорово. Хвилі були завширшки як восьмушка милі, вітер зривав їхні піняві гребінці, й повітря так перенаситилося водою, що неможливо було розгледіти на морі більше двох хвиль підряд. Шхуною, власне, не можна уже було управляти…

Впродовж сорока хвилин я стояв біля стерна сам, тримаючи в руках шхуну, яка шалено мчала".

Але ці оповіді (як і збірка "Голландська мужність", куди ввійдуть його ранні твори — вона була надрукована аж у тисяча дев'ятсот двадцять другому році! — зокрема, оповідання про полювання на котиків понад узбережжям Японії та в Берінговому морі "Зниклий браконьєр" і "Кріс Фарінгтон — справжній моряк") будуть пізніше.

Поки що шхуна мчить на протилежний бік океану.

Коли "Витязь" переходив через Східно-Китайське море, прямуючи в Шанхай, неподалік від східних берегів власне Японії, біля островів Бонін (Огасавара), які розляглися під тропіком Рака, причалила шхуна "Софі Сазерленд".

Перед важким і тривалим промислом на півночі, куди браконьєри збиралися, слід було добре відпочити й поповнити запаси прісної води.

Жорстока Америка посилала своїх синів на заборонений і згубний промисел. Джек Лондон виявився серед них... Та не лише мужність і витривалість, про які він згадує у "Снарку", були притаманні молодому матросу. В серці його поки що дрімала нечувана внутрішня сила, яка згодом хлюпне на сторінки численних творів, заколоситься буйно, захопить читачів безповоротно.

Він, недавній "устричний пірат" у себе в Каліфорнії, плив тепер до берегів загадкової Росії. А на столику в кубрику, поряд із творами улюблених авторів — Мелвілла й Флобера — лежав томик "Анни Кареніної" Льва Толстого.

Юний, сімнадцятилітній, з душею дитини, в якого, правда, через жорстокість життя не було, дитинства, він плив назустріч невідомому. Він, хто так ревно відстоюватиме справедливість, мабуть, ще не

усвідомлював, що вони, американські звіробої, збираються чинити несправедливо. Принаймні щодо іншого народу.

Шхуна мчала далі й далі на північ. Про те, як проходило полювання на морських звірів, довідуємося з оповідання "Кріс Фарінгтон — справжній моряк":

"Якось надвечірньої пори, у другій половині травня, "Софі Сазерленд" ліниво гойдалася серед морського штилю. Котиків була сила-силенна, полювалося добре, і шлюпки повідходили на таку віддаль, що й не видно зі шхуни. А на шлюпках попливли й майже всі люди".

Потім барометр почав падати й невдовзі налетіла буря. Учасник тих подій, Джек Лондон, розповів, як люди кинули виклик стихії й перемогли.

Його завжди вабили сильні й мужні, а тут був простір для мужності, де кожен міг довести, на що він здатний.

В іншому оповіданні того ж циклу — "Зниклий браконьєр" — знову вславляється, щоправда американська, мужність, проникнення посланців Сполучених Штатів на чужі території і те, "як декілька їхніх громадян залигали п'ятьох підданців російського царя".

Так уже вони й "залигали"! Але про це — далі...

Отож американські звіробійні шхуни "Мері Томас" та "Софі Сазерленд" пробралися в російські води Берінгового моря, хоч і знали, що "ближче до материка в цьому морі вони мусили припинити промисел, а то й зовсім у ті води не заходити, бо там починалася заборонена зона — місця, де міг спокійно плодитися хутровий звір і де патрулювали російські сторожові кораблі".

Але таки зайшли! Ось тут їх і перейняло сторожове судно:

"Офіцер, лейтенант російського флоту, як видно було з уніформи, пішов із капітаном "Мері Томас" у каюту оглянути корабельні папери. За кілька хвилин лейтенант знову з'явився на палубі. Його матроси відсунули накривку люка, і він з ліхтарем спустився в трюм глянути на купи засолених шкур. Перед ним височів величезний ворох, півтори тисячі недавно оббілованих шкур, вилов цілого сезону. За таких обставин лейтенант міг зробити лише один висновок.

— Мені дуже шкода, — каліченою англійською мовою сказав російський офіцер капітанові шхуни, повернувшись на палубу, — але мій обов'язок ім'ям його величності затримати ваше судно як браконьєрське, спіймане зі свіжими шкурами в забороненій зоні. Кара за це, як вам, певно, відомо, — конфіскація і ув'язнення.

Капітан "Мері Томас" знизав плечима вдавано байдуже й відвернувся".

Як бачимо, просто-таки надлюдина, цей капітан "Мері Томаса".

…І "Софі Сазерленд", й інші американські шхуни від островів Бонін попрямували на північ.

Хроніка плавання російських військових кораблів — вахтові журнали, що зберігаються в Центральному державному архіві Військово-Морського флоту СРСР у Ленінграді, свідчить: охорона вітчизняних вод не припинялася ні на мить. В Берінговому морі, біля далеких Командорських островів, наші кораблі патрулювали постійно.

Рапорт командира крейсера "Забияка", капітана 2-го рангу Доможирова від 15 серпня та 10 жовтня 1893 року висвітлює всі ті "романтичні" пригоди "Мері Томас" та інших американських шхун. Ось уривки з нього:

"Знялися з якоря Владивостоцького рейду о третій пополудні. Стараючись якомога швидше прибути в Петропавловськ, вирішив іти Сангарською протокою.

Подальше плавання до мису Лопатка супроводжувалося тихими вітрами; Курильську гряду пройшли в тумані... В Петропавловськ прибув о сьомій ранку.

Вийшов до Командорських островів.

Вітер від зюйд-весту подужчав настільки, що змусив цілу ніч протриматися біля острова Мідного під витрилами. Вранці ліг курсом на південь — від Мідного на те місце, де завжди знаходяться хижацькі шхуни.

Шхун там не було. Крейсерував біля лежбищ на Мідному й на Берінга.

Рано-вранці, за двадцять одну милю від південної окраїни острова Мідного було зупинено й оглянуто першу шхуну "Луїза Олсен" під американським прапором. Незважаючи на досить свіжий зюйд-вест і хвилювання, вельбот благополучно спустили. Після огляду паперів і вантажу вирішили шхуну відпустити і взяти підписку, що якщо вона перебуватиме знову в межах тридцяти миль, то при зустрічі з крейсером буде конфіскована.

... Барометр почав сильно падати, пішов зливовий дощ, який не припинявся на протязі всієї ночі.

Штормував під глухо зарифленою бізанню й малим ходом машини, ледь-ледь рухаючись уперед.

У перший погожий день робив проміри глибин і крейсерував.

Цього дня оглянуто й відібрано документи в англійської шхуни "Арктик", яку зупинили за двадцять вісім миль від південної окраїни острова Мідний.

Шхуна "Арктик" саме та, у якої коло острова Тюленячого було відібрано папери транспортом "Алеут", здається, в 1891 році. Їй наказано було йти у Владивосток, та вона обрала за краще Йокогаму, де і стала під захист крейсера "Леандер", що послав на неї свій караул для охорони.

Того ж дня оглянули американську шхуну "Розе-Спарк", шкіпер якої був узятий крейсером "Забияка" минулого року.

Розглядаючи на дозвіллі шканечний журнал шхуни "Арктик", я, між іншим, помітив, що всі промислові шхуни, які полюють біля островів, зв'язані між собою. В журналі часто згадується, що "Арктик" розмовляла з тією чи іншою шхуною, причому, очевидно, одержувала і всі повідомлення щодо зустрічі з нашими крейсерами. В журналі згадується також, що шкіпер розмовляв із пароплавом "Александр". Про діяльність цього пароплава нічого сказати не можу, але гадаю, що він служить для збору шкур із промислових шхун і, звичайно, для полювання, якщо трапиться нагода.

Міркування свої про суть діяльності пароплава "Александр" будую на тому, що ні на "Луїзі Олсен", ні на "Розе-Спарк" ми майже не знайшли шкурок. Очевидно, це відбувається не через те, що полювання погане, а саме через згаданий збір шкурок пароплавом "Александр".

Незважаючи на вкрай несприятливу погоду в перших двох крейсерствах, здоров'я команди і офіцерів прекрасне. Чудове камчатське повітря, напевно, сприяє збереженню бадьорості духу.

… Цього разу курс проклав не на селище Нікольське, а за сто миль на південь від острова Мідний. Мені хотілося побувати там для того, щоб

переконатися: пішли шхуни додому чи залишилися на промислі і на якій саме відстані від південної окраїни острова Мідний.

Побачили першу шхуну. Наблизившись до неї, спустили вельбот і на ньому офіцера. Шхуна виявилась англійською — "Мері Еллен" з Вікторії (Британська Колумбія), мала тисячу дев'ятсот шістдесят одну шкурку. Біля островів промишляла майже два місяці.

Того ж дня, о другій тридцять, побачили іншу шхуну; підійшовши до неї й розпитавши, з'ясували, що це та американська шхуна "Розе-Спарк", яка була раніше мною зупинена й попереджена.

О п'ятій пополудні зустріли третю американську шхуну "Мері Томас", що промишляла спочатку понад берегами Японії, де здала в Хакодате тисячу сімдесят котів для відправки в С.-Франціско; біля Командорських островів усього забито нею двісті тридцять котів.

До журналу цих шхун було внесено про вчинений догляд і попередження не займатися котовим промислом ближче тридцяти миль від островів і десяти миль до берега Камчатки.

Шкіпер останньої шхуни запевняв мене, що через постійну заборону полювання на незначній відстані від берега і тут не менше стрічав котів, ніж інші шхуни, що вели промисел на більш близькій відстані від південної окраїни острова Мідний. (Зверніть увагу, так улесливо говорить, "запевняє" російського офіцера той капітан із "Мері Томас", про якого в Д. Лондона сказано, що він безстрашний, майже надлюдина. — Л. Т.).

— Прийшла англійська парова шхуна "Варлок".

Після огляду виявилося, що вона промислова, прихід її сюди не міг бути виправданий документами, які вона мала, — коносамент[109] у неї був не на крам, а на вісім рушниць, інструменти для полювання і вантаж

солі. Очевидно, цей коносамент, узятий в Сант Понт на Алясці, повинен був служити лише приводом для заходу, мета якого темна для нас, але, звичайно, ясна для шкіпера А. Ріддербельке.

Цей шкіпер років одинадцять тому на шхуні "Немо" перезимував у Нижнє-Камчатську, причому там, здається, гендлював, заборгував, а потім зник весною наступного року. Через одинадцять років добродій Ріддербельке знову з'явився, сподіваючись одержати, як він говорив, дозвіл на полювання біля наших берегів.

При огляді шхуни на ній виявилися рушниці й сіті для лову бобрів".

Ось у такій "компанії" й промишляла біля російських берегів "Софі Сазерленд" із майбутнім письменником на борту. Після заходу в Йокогаму — перепочинку й пиятики американці попрямували додому. Втім, не всі: та ж таки шхуна "Мері Томас" зникла безслідно. Чи то її погубив шторм, чи, може, команда, перепившись, посадила судно десь на рифи. Принаймні звинувачувати наших земляків у її загибелі немає підстав.

Кажуть: доля обирає, нас сама. Та врешті-решт людина над нею бере гору. Приклад тому — Джек Лондон.

Він ріс у такому середовищі, в такій соціальній безодні, з якої піднятися, здавалося, неможливо. А він, схопивши долю за горло, піднявся до сонця!

Бо вогонь творення осявав невситиму душу, вогонь, що спопеляв усе дріб'язкове й нице.

"Я мав би теплий одяг на зиму, ходив би до театру, мав би тісненьке коло приятелів, був би членом якогось нуднючого товариства, — писав він у листі до своєї знайомої Мейбл Еплгарт, яка стала прототипом героїні роману "Мартін Іден". — Я говорив би так, як говорять у тому

середовищі, й думав би, й робив те, що там думають і роблять, — одне слово, не знав би ні голоду, ні холоду, ні сумнівів, ні туги, ні високих поривань, не мав би ніякої мети — крім хіба купівлі меблів на виплат та одруження. Я прожив би все життя, як маріонетка, і був би ним задоволений".

Але — з того ж таки листа до Еплгарт: "Якщо я й загину, то в запеклій боротьбі до останку... Я йтиму далі голий і голодний, поки не впаду".

Всепереможний дух творення владарював у його серці неподільно.

— А ти таки погрів кістки, земляче, під пекучим тропічним сонцем, — обіймаючи мене, сказав Василь Кучерявенко, коли після чергового рейсу "Витязь" повернувся до рідного берега.

І, пригадавши, що я на архівних документах збираюся написати книжку про "Витязь" і шхуну "Софі Сазерленд", додав:

— Під час війни я, хлопче, ходив на танкері "Донбас" до Америки. Відвідав батьківщину Джека Лондона — Окленд. Побував у його будинку, який притулився до високого пагорба в Саномській долині. Там познайомився і з Чарміан — дружиною письменника. І знаєш, що вона мені сказала? А ось що:

— Боже мій! Іде спустошлива війна, розв'язана наці. Хто тепер цікавиться творами? А ви, радянські люди, моряки, не полінувалися відвідати останню гавань Джека Лондона. Як би Джек зрадів, аби знав про це! Він не раз зустрічався з вашими земляками — звіробоями. Казав, сміючись, що вигляд у них суворий, навіть лютий, але серед решти мисливців вони вирізняються чуйністю й доброзичливістю. І — витривалістю та сміливістю. Я не пам'ятаю, щоб думку цю про них він коли-небудь змінив. Він любив вашу країну. За рік до смерті казав, що як тільки збере грошей, неодмінно поїде в Росію всією родиною. Спочатку в

північні райони, де замолоду бував, потім спуститься на південь і докладно познайомиться з її людьми. Він мріяв написати про Росію.

— Ось так, земляче, — закінчив Трохимович. — Світ, як бачиш, тісний, і дороги людей часто між собою перехрещуються. До речі, в бібліотеці Джека Лондона серед інших довідкових книжок про море стоять два томи — наукова праця колишнього командира "Витязя", адмірала Степана Осиповича Макарова "Витязь" і Тихий океан".

Все у житті взаємозв'язано, переплетено...

Кілька років тому відомий американський письменник, автор художньої біографії про Джека Лондона "Моряк у сідлі" Ірвінг Стоун, відвідав Україну й, дізнавшись, що я — витязянин, зробив на своїй книжці такий напис: "Моєму українському другові, матросу з "Витязя".

107

Протока.

108

Металевий отвір у борту судна, крізь який пропускають якір-ланцюг.

109

Документ, що дає дозвіл на морські перевезення вантажів.